

GÎNDIREA SOCIALĂ ȘI POLITICĂ

FRANÇOIS PERROUX ȘI ȘTIINȚELE SOCIALE

Costea Munteanu

La inceputul verii acesteia, consiliul de administrație și echipa de specialiști a Institutului de Științe Matematice și Economice Aplicate (ISMEA) condusă de Gérard de Bernis, Francois Denoël și Pierre Uri, au trimis conducerii Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S.România triste știre a decesului la 2 iunie 1987 a eminentului economist, sociolog și politolog francez, profesorul François Perroux, fondatorul ISMEA și dirijitorul acestuia timp de patru decenii. Ferparul colegilor parizieni din rue Pierre et Marie Curie se închela cu aceste cuvinte adresate prietenilor și colaboratorilor români ai marelui disperat: „Ne exprimăm speranța că legăturile ce s-au statornicit între François Perroux și dumneavoastră se vor menite și se vor întări pentru a ne permite să rămînem fideli mesajului și operii științifice ale celui ce a fost mentor nostru”.

Se închela astfel o lungă viață pusă sub semnul unui crez profund umanist, atât de bine ilustrat prin propriile sale cuvinte: „Noi nu credem de loc că banul este stăpînul civilizațiilor. Dacă ar trebui să alegem între «a fi bogat» și «a fi om», cred că nu ar exista îndoială asupra alegerii noastre”. Se închela astfel o viață de om a cărui operă științifică își așteaptă încă analistul menit să-i stabilească, cu toate nuantele necesare, locul și importanța reală în peisajul atât de eterogen și oarecum tensionat al gîndirii economice și sociale contemporane.

S-a născut la Lyon, la 19 decembrie 1903 și a debutat în viața universitară la vîrstă de numai 25 de ani. A fost profesor de economie politică la facultatea de drept a Universității din Lyon (intre 1928–1937) și la facultatea de drept a Universității din Paris (intre 1935–1955), din 1955 fiind profesor onorar al ambelor universități. În perioada 1938–1941 a sustinut cursuri la Școala practică de înalte studii de la Sorbona (al cărei director de studii a devenit în 1955), iar în anul 1944 a înființat Institutul de științe economice aplicate (devenit, ulterior, Institutul de științe matematice și economie aplicată), al cărui director a fost pînă la sfîrșitul vieții. În 1955 a fost numit profesor la College de France, catedra de analiză a faptelelor economice și sociale. Sunt acestea doar cîteva din jaloanele de bază ale unei cariere universitare de aproape cinci decenii, în cursul căreia activitatea didactică și de cercetare s-a imbinat permanent cu participarea la activitatea a numeroase organisme publice franceze (Consiliul național al serviciilor publice, Comisia de studiere a politiciei de cooperare cu țările în curs de dezvoltare, Consiliul Economic și Social al Franței, Comitetul Național al Cercetării Științifice etc.) precum și cu cea la activitatea unor importante instituții științifice cu caracter național și internațional (director al Institutului de studii pentru dezvoltare economică și socială, membru în Consiliul Internațional al Științelor Sociale s.a.). A îndeplinit, totodată, misiuni de studiu în diferite țări, a inițiat coloconii și dezbateri științifice pe probleme de actualitate ale teoriei și practicile economice, a fost prezent în conducerile unor publicații și asociații. Ca o largă recunoaștere internațională a prodigioasei sale activități științifice și culturale, pusă în slujba promovării circuitului mondial al valorilor spirituale, stau mărturie numeroasele titluri de doctor sau profesor „honoris causa” ce i-au fost atribuite de o serie de universități din Europa, Statele Unite ale Americii și America Latină precum și cele cîteva premii conferite lucrărilor sale și decorațiile cu care i-au onorat o serie de țări.

Prin excepțională sa fecunditate – reflectată în cele peste patru sute de titluri – prin marea sa diversitate tematică – cuprinzînd demersuri de mare profunzime și rigoare analitică-șeistică în planul teoriei economice, al istoriei doctrinelor, economiei aplicate, sociologiei, politologiei – precum și prin varietatea de forme și mijloace prin care creația sa a fost și este difuzată – tratate, cursuri, studii, comunicări, prelegeri, articole, intervenții în dezbatere –, opera științifică a lui François Perroux se înscrise ca unul din momentele de referință al gîndirii economice contemporane; și chiar dacă comunitatea economică științifică internațională încă nu a realizat, poate, la adevărată sa *valoare și semnificație euristică*, opera marelui gînditor-economist francez, este cert că impactul ei real asupra locului și statutului științei economice

In contextul dialogului și interacțiunilor sale cu celelalte discipline socio-umane (și, de fapt, nu numai socio-umane), reprezintă o contribuție majoră pe care studii și exegese viitoare o vor pune tot mai mult în lumină.

Din această perspectivă privind lumerile, sistem îndreptățit să considerăm că, în esența lor și în ultimă instanță raționamentele și analizele omului de știință francez au pornit de la analiza critică a echilibrului neoclasic al interdependenței generale și a celui macroeconomic al lui Keynes, ajungind la examinarea dinamismelor și dinamicii dezvoltării, pentru a încerca să identifice apoi locul „gindirii economice reinnoite”¹ și a căuta unele corespondențe între formele dominante în prezent ale teoriei economice generale și pozițiile filosofice și metaorectice (epistemologice) pe care le implică sau cu care sunt compatibile. În acest fel, între descrierea dinamismului fenomenului colectiv în întreprinderea capitalistă din secolul nostru² și ideea extinderii în știință economică a noțiunii de *spațiu abstract* – noțiune care s-a dovedit fertilă în matematică și fizica modernă³ – Fr. Perroux este în căutarea unei soluții de echilibru între diferențele unități reale și forțe care acționează în cîmpul economic spre a se putea ajunge la o creștere armonizată.

Cercetările sale în domeniul planificării se înscriu tocmai în centrul acestui efort, conceputul de *efect de antrenare* – cu care ginditorul francez a îmbogățit teoria și practica programării – având menirea de a accentua și mai pregnant profilul locului ce-i revine în galeria economistilor care, de la Keynes încoace, din unghiuri de vedere diferite, pe planuri diferite și în dimensiuni diferite, au căutat să modernizeze gindirea economică (occidentală). Iar expresia cea mai sintetică a acestui efort ar putea fi găsită în încercarea de a da, printr-o „teorie generală a echilibrului economic”, un fundament conceptelor folosite de Perroux în diferite lucrări: *unitate motrice, unitate dominantă, poli de dezvoltare*⁴.

Dar, demersul conceptual prioritar în gindirea economică a lui Fr. Perroux a vizat, credem, tema subdezvoltării, problematica unei „alte dezvoltări”. Astfel, pe la mijlocul anilor '50, reputatul economist francez publică o serie de studii prin care, punind sub semnul întrebării teza general admisă cu privire la emanciparea economiilor subdezvoltate pe baza creșterii economice generate de mecanismele pieței libere și ale profiliului, afirma o problematică nouă, distință, respectiv cea a dezvoltării axate pe luarea în considerare a nevoilor fundamentale ale populației.

De-a lungul anilor, ginditorul francez a continuat să aprofundeze și să largească cercetările sale asupra stării de subdezvoltare, ajungind la concluzia că, pentru surmontarea stărilor conflictuale și a crizelor, pentru depășirea contradicțiilor condiției de subdezvoltare, este necesară substituirea logicii maximizării profiturilor cu cea a dezvoltării resurselor umane⁵. În acest sens, el a pus în evidență faptul că problematica subdezvoltării nu se poate reduce pur și simplu la creșterea cantitativă a produsului național – aşa cum gindeau majoritatea economistilor epocii și în mod special cei cuprinși în sistemul ONU –, sau la simpla rămînere în urmă în dezvoltarea unor țări, aşa cum au afirmat susținătorii concepției stadiale a dezvoltării, concepție potrivit căreia țările lumii trec, în evoluția lor, prin mai multe faze sau stadii succesive, genera subdezvoltării reprezentând-o asincronizarea istorică a stadiului în care se află, la un moment dat, diferențele state.

În concepția lui Fr. Perroux însă, subdezvoltarea este un fenomen mult mai complex, de natură structurală, depinzind atât de organizarea factorilor interni și externi care constituie ființarea unei societăți, cât și de relațiile ce operează și se dezvoltă între acești factori (factori de natură tehnică, economică, dar și culturală, socială, administrativă și politică). De aceea, pentru Fr. Perroux, subdezvoltarea nu poate fi izolată de analiza economică a dezvoltării, intrucât ea nu este o problemă ce poate fi tratată de către state în mod izolat, iar dacă se dorește înțelegerea naturii sale reale trebuie revăzută și ameliorată „teoria încă rudimentară a dezvoltării și creșterii”.

În opoziție cu teorile occidentale convenționale „neoclasice” (subjectivist – marginaliste și neomarginaliste) – care, neputindu-se ridica deasupra abordărilor istorice și statice ale realului economic, fac apologia diviziunii internaționale capitaliste a muncii, susținind că aceasta ar avea un caracter rațional și armonios, asigurind avantajul reciproc al tuturor partenerilor

¹ Fr. Perroux, *Pour une philosophie du nouveau développement*, Paris, Aubier, Les Presse de l'UNESCO, 1979.

² Fr. Perroux, *L'entreprise et l'économie du XXe siècle, Etude internationale à l'initiative de F. Bloch-Lainé et Fr. Perroux*, 3 vol. Paris, P.U.F., 1966–1967.

³ Fr. Perroux, *L'économie du XX-ème siècle*, Paris, P.U.F. 1962.

⁴ Vezi, în acest sens, prefața lui Fr. Perroux la lucrarea lui Claude Jessua, *Coûts sociaux et coûts privés*, Paris, 1968.

⁵ Fr. Perroux, *L'idée du développement global, endogène et intégré*, Quito, Ecuador, 1979.

sub cele mai variate forme (alocarea rațională a resurselor la scară națională și mondială, egalizarea prețurilor factorilor de producție etc.) — concepțele fundamentale ale explicării fenomenului subdezvoltării sunt însă la Fr. Perroux *dezarticularea și dominanța externă*. Prin aceasta, concepția economistului francez afirmă o largă convergență cu tezele promotorilor teoriei „economiei periferice” elaborată și argumentată de economistii „lumii a treia” (Raoul Prebisch, Celso Furtado, Samir Amin).

Pornind de la o astfel de abordare teoretică radicală a fenomenului subdezvoltării a fost firesc ca, în planul politicii economice, Fr. Perroux să fi ajuns să opună scopului maximizării profiturilor prin mecanismele pieței libere un alt scop, fundamental diferit, respectiv cel al „acoperirii costurilor omului”. Prin acest concept întru totul original în vremea cînd a fost elaborat — și care ilustrează pe deplin vizionarea sa profund umanistă — economistul francez a avut în vedere luarea în considerare, pe lîngă cererea solvabilă, a nevoilor reale ale populației, prin care înțelege nevoile economice certe (alimentare, de habitat, îmbrăcăminte), cit și nevoile culturale și sociale (educație, informație, sănătate). De aceea, în concepția lui Fr. Perroux obiectivul economistului trebuie să-l reprezinte găsirea instrumentului de analiză care să permită calcularea cit mai exact posibil a măsurilor ce se impun a fi luate pentru „dezvoltarea umană” a economiilor subdezvoltate.

Sunt toate acestea fundamentele teoretice și pragmaticale „dezvoltării bazate pe om”, susținute în mai toate lucrările de referință ale marcelui om de știință și nu este greu de observat că ele traversează principalele fenomene și legități care constituie la ora actuală problema complexă a subdezvoltării, regrupindu-le într-un *corpus teoretic original și valoros*, cu un loc bine definit în peisajul doctrinelor economice occidentale din zilele noastre.

Și mai sînt ele, totodată, dovada faptului că, pe planul teoriilor economice contemporane cu privire la fenomenul subdezvoltării, tezele și concepțele progresiste promovate de economist român și-au găsit în mod constant un interlocutor sensibil și receptiv, nuantat și subtil în opera eminentului gînditor economist care a fost Fr. Perroux. De altfel, legăturile cu economistii, sociologii și istoricii români au reprezentat o permanentă a biografiei operii și omului evocat în aceste rînduri: stau mărturie în acest sens propriile sale confesuni⁶ cu privire la schimbările sale de părere portate cu aceștia încă din anii '30, cu privire la năzuințe formulate împreună în direcția făuririi unei economii pusă în slujba tuturor oamenilor și a făuririi unor națiuni unite frățește pentru eliberarea maselor și dezvoltarea împreună a patrimoniilor lor culturale. Formularea acelorași vechi năzuințe a stat, de asemenea, la baza înnodărilor, în ambi noștri, a schimbului de opinii între cercetătorii români și economistii grupați de profesorul Perroux în jurul reputatului „Institut de științe economice aplicate” din Paris. În aceeași direcție se inscrie și rolul decisiv pe care Fr. Perroux, cu dinamismul, cu energia și largimea de orizonturi care îl-au caracterizat, l-a jucat în organizarea, în 1968, a primului coloconiu economic franco-român la „College de France”.

La sfîrșitul acestui coloconiu, Fr. Perroux spunea: „Tara diană cea de la vestă a dovedit prin fapte că industrializarea și socialismul sunt indisoluibile. Relațiile economice internaționale trebuie să se dezvolte în interesul popoarelor, ele sunt următorul hotărîtor al dezvoltării sociale și culturale”⁷.

Este, de fapt, nu singura dată și nici unică formă prin care marele economist și-a manifestat increderea în virtuțiile dialogului internațional pentru promovarea cauzei progresului uman.

Un crez de o viață, un mod de a fi pentru cel care nota într-unul din cele mai reprezentative aforisme ale sale: „... Pentru om, fiecare dimineață este o primă zi a creației.

⁶ Vedi Fr. Perroux, prefată la ediția românească a lucrării *Les techniques quantitatives de la planification*, apărută în București, Edit. Academiei, 1969.

⁷ Apud C. Murgescu, Cuvînt introductiv la Fr. Perroux, *Tehnicile cantitative ale planificării*, București, Edit. Academiei, 1969.